

Bognár Sándor (1921-2011) emlékezete

Bozsik András

Debreceni Egyetem, Növényvédelmi Intézet, Debrecen
idnabb@gmail.com

ÖSSZEFOGLALÁS

Bognár Sándor dr., a kertészeti növényvédelmi állattan jeles művelője, a magyar növényvédelmi állattani felsőoktatás egyik meghatározó személyisége. A hazai növényvédelmi állattani tudományos és gyakorlati szakemberek képzése elképzelhetetlen lett volna közreműködése nélkül. A növényvédelmi kutatóintézet egykori munkatársa, a Kertészeti Főiskolán majd Egyetemen a növényvédelmi képzés tartalmi és szervezeti színvonalának megújítója, aki munkásságát és életét a növényvédelem jobbítására és a magyar növényvédelem emlékeinek felkutatására fordította. Kutatásai során kezdetben a nyerges-fürkészarazsakkal (Pimplinae) foglalkozott, majd a talajlakó kártevők jellemzésével, a pattanóbogarakkal, de sok fáradságot szentelt a rizskártevők valamint a gyümölcsfélék és a szőlő kártevő-együttesének felderítésére is. A későbbiekben figyelme a fitofág atkák felé fordult, s méltán tarthatjuk a hazai mezőgazdasági akarológia egyik megalapozójának. Tanító munkájának egyik csúcsa a Huzián Lászlóval 1974-ben és 1979-ben közösen megírt Növényvédelmi állattan tankönyv, amit Szalay-Marzsó László a lehetséges legjobb alkalmazott állattani könyvnek tartott. Teljes joggal. Magas kora ellenére rendszeres résztvevője volt a hazai konferenciáknak, amelyeken szerényen megosztotta a hosszú élete során megszerzett tudást, a példaképeitől kapott és gyarapított erkölcsöt és hazaszeretetet.

SUMMARY

Dr. Sándor Bognár was a distinguished cultivator of the horticultural entomology and a determining personality of the higher education of Hungarian crop protection. Training of the scientific and extension specialists of Hungarian agricultural entomology would have been unimaginable without him. He was researcher of the Plant Protection Institute, innovator of the crop protection training's essential and organisational standard at the Horticultural College and Faculty, who sacrificed his life's work for developing the crop protection and for the tracking of the history of Hungarian crop protection. He dealt with the Pimplinae (Ichneuminidae) at the very beginning of his carrier and later with the difficulties of soil dwelling pests (Elateridae) but he dedicated a lot of time to the pests of rice and the pest-assemblages of fruit trees and grape. It is important to mention his activity on the phytophagous mites, thus one can call him as one of the founders of the Hungarian agricultural acarology. One top of his educational work was the wonderful manual „Agricultural Entomology” written with László Huzián in 1974 and 1979. László Szalay-Marzsó said of this book that it was impossible to write a better one. He has been right. In spite of his advanced age he participated systematically in the conferences in Hungary and shared the knowledge gained during his long life, and the morals and patriotism got from his models and developed considerably.

Kulcsszavak: Bognár Sándor, emlékezés, növényvédelmi állattan, felsőoktatás

Keywords: Sándor Bognár, remembrance, agricultural/horticultural entomology, higher education

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Egy visszaemlékezésnél nem csak megengedhető, de talán kívánatos is, hogy az emlékező saját emlékeit, gondolatait és érzéseit is belefoglalja a munkába, illetve olyan szellemi kapcsolatokra is utaljon, amelyeket a hazai megemlékezésekből valamilyen torz, de korrektségnek vélt, elfogultságként értelmezett félremagyarázás miatt legtöbbször kihagynak, noha esetleg azok a legerősebb hatást gyakorolták a szóban forgó embertársunk személyiségének kibontakozására.

Bognár Sándor legfontosabb meghatározottsága mély és tiszta istenhite, a katolikus egyházhoz való kötődése és a magyarsága volt. Sajnálatos jelenség, hogy olyan világban élünk, amelyben az előző mondat gyanakvást kelthet, ezért hozzá kell tennem a magyarságot a szó legnemesebb értelmében használom, úgy, ahogyan a professzor úr azt megélte. A következő életút a professzor úr önéletrajzi munkáján alapul, amelyet 89. életévét betöltve derűs szívvel, és megbocsátó lélekkel fogalmazott meg, s amelynek olvasását minden tanítványának és tisztelőjének ajánlok (Bognár 2011).

Lássuk a magam kötődéseit, nem fontossági, hanem felismerési sorrendben!

Bognár Sándor kedves tanárom, Huzián László szerzőtársa volt választott diszciplinájukban, kétségtelenül nagyra becsülték egymást, mindketten behatóan foglalkoztak a növényvédelmi állattan mellett annak történetével, s kölcsönösen egymás lektorai is voltak.

A kettejük könyve, a NÖVÉNYVÉDELMI ÁLLATTAN, amelyen növényvédők nemzedékei nőttek föl, s amely szakmai anyanyelvként meghatározta a növényvédelmi állattanhoz fűződő tartalmi, fogalmi és formai kapcsolataimat.

Mindketten őrizői és átadói voltak a magyar növényvédelmet meghatározó nagy egyéniségektől (Schilberszky Károly, Kövessi Ferenc, Olgyay Miklós, Husz Béla, Uzonyi Ferenc, Manninger Gusztáv Adolf és sokan mások) eredeztethető „az elégséges nem elégséges” szemléletnek (Bognár in Huzián, 1996), amelynek talán utolsó, meghurcolt hordozója magam vagyok.

És a hitem, amely az övékével közös.

ÉLETÚT

Bognár Sándor dr., a kertészeti növényvédelmi állattan jeles művelője, a magyar növényvédelmi állattani felsőoktatás egyik meghatározó személyisége 1921. január 25-én Budapesten született egy hívő katolikus család kilencedik gyermekeként, és 2011. március 30-án Budapesten hunyt el. A sok gyermek közül azonban csak két fiú, Sándor és 11 évvel idősebb bátyja, József, a negyedik gyermek érte meg a felnőtt kort. A professzor úr felmenői valamennyien Heves megyéből, Gyöngyösről származtak.

1. ábra: Bognár Sándor dr. 2010 körül (Princzinger Gábor felvétele)

Figure 1: Dr. Sándor Bognár (Photo: Gábor Princzinger)

Szülei korai halála után egészen apró gyermekként testvérével együtt Gyöngyöstre vitte apai nagybátyja, Bognár István, akinek családjában annak haláláig nevelkedett. A családi tanács sajnos elválasztotta egymástól a testvéreket, ami az akkor négy éves Sándornak nagy szomorúságot okozott. Gyöngyösön végezte el az elemi és a polgári iskolát, majd a mezőgazdasági középiskola tanulója lett, holott szívesebben járt volna a helyi gimnáziumba. Már, mint elemi iskolás, bejáratos lett a ferencesek templomába és kolostorába, akik szívesen foglalkoztak vele, ők ajánlották neki Széchenyi István „A lovakról” című könyvét, s ennek olvasásába már első alkalommal úgy belefeledkezett, hogy még az ebédet is elmulasztotta. Ez volt a kezdete a Széchenyi István iránti tiszteletének, amely egész életét végigkísérte. Nagybátyja halála után az őt inkább nem kedvelő nevelőanyja (keményen dolgoztatta, és akadályozta a tanulásban) ridegségének és méltánytalanságának köszönhetően nem maradhatott a gyöngyösi középiskolában. Bátyja sietett a segítségére, ő lett a gyámja, és ettől kezdve lehetőségei szerint ő gondoskodott róla.

1937-ben elhagyta tehát Gyöngyöst, s Budapesten folytatta középiskolai tanulmányait a Fővárosi Mezőgazdasági Középiskolában. Tanulmányai alatt a szalézi szerzetesek vezette óbudai Szent Alajos Árvaház lakója volt. Itt igazi otthonra lelt a „jó” szalézi atyák között, akikről szeretetet, megbecsülést, elismerést és felelősségteljes megbízásokat kapott.

1939-ben leérettségizett, s beiratkozott a Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Mezőgazdasági Karára. Az egyetemi tanulmányok megkezdése előtt, mint a gyermekotthon betegszobájának felelőse torokgyíkban és vörhenyben súlyosan megbetegedett, s csodával határos módon gyógyult meg. Az egyetem kiváló tanárai között többen is az MTA rendes vagy levelező tagjai voltak (Doby Géza, Teleki Pál, Zimmermann Ágoston, Szabó Zoltán, Surányi János, Heller Farkas), rájuk Bognár professzor úr mindig büszkén emlékezett. A kezdeti szálláskeresési nehézségek után (egy darabig egy budapesti csizmadiamesternél lakott, mint ágyrajáró) a Csengery Antal diákotthonba került, amelynek légköre és szellemisége kifejezetten biztató volt számára. Szerény árvasági ellátmányát rendszeres munkával egészítette ki. Ezek főleg nyári munkák voltak, s a keresettel valahogyan kihúzta az őszi hónapokban. Télen és tavasz felé azonban megrikkultak a pengők, s ilyenkor a szorgalmi időszakban is dolgoznia kellett. Adatfeldolgozást, rajzok készítését vállalta, de előfordult, hogy havat lapátolt. Tanulmányai vége felé a Műegyetem pátyi tangazdaságának segédtisztai megbízását nyerte el, ami egy csapásra lényegesen javított anyagi helyzetén. Mint életrajzában írja, egyszeriben „Krózus” lett, mert havi 200 pengőt és a teljes ellátást kapott. A pátyi évek során sok tapasztalatot szerzett, sőt a tangazdaság emberei, akiket a pálinkaivásról sporttal és amatőr színjátszó kör szervezésével próbált leszoktatni, őszintén megszerették.

1944 májusában vette át okleveles mezőgazda diplomáját, augusztusban pedig egy másikat, a SAS behívót. A 101/2 Légvédelmi Osztályhoz hívták be, s segítségüket Székesfehérvár térségében küldték a frontra. A túlerőben

lévő ellenség gyorsan szétverte őket, s rövid menekülés után 1944. december 24-én Zsámbék mellett fogságba esett. Az agyonlövetést bajtársi segítséggel megúsza: karpaszományát és első osztályú Tűzkeresztjét leszaggatták s a sorállomány közé keveredve nem végezték ki, mint előtte az ütegparancsnokát.

Rövid, kényszermunkával élénkített hadifogság után márciusban megszökött, és Dombóvár érintésével, visszatért Budapestre az egyetem Növényteni Tanszékére. Még igazán ki sem alhatta magát, s máris az igazoló bizottság elé idézték, mert egy volt évfolyamtársa állítása szerint plakátok rajzolásával előkészítette a holokausztot. A képtelen vádat bizonyítani nem tudták, de ennek sem örülhetett sokáig, mert megkapta újabb katonai behívóját, hogy Baján pontonhidat építhessen. Szerencsére az egyetem kérésére októberben leszerelték, s hamarosan visszatérhetett a Növényteni Tanszékre, ahonnan Doby Géza és Surányi János professzorok támogatásával a Növénykörtani Tanszéken kapott tanársegédi kinevezést. Itt 1946-tól 1948 áprilisáig Husz Béla és Kadocsa Gyula professzorok tanársegéde volt, majd elkezdődött életének egy új szakasza az akkori Növényegészségügyi Intézetben.

A Szelényi Gusztáv vezette Állattani Osztályra került. Előbb az egyenesszárnyúak rendjével (Orthoptera) kezdett ismerkedni, és ehhez a gyümölcskártevők kutatása társult. Később a nyerges-fürkészek (Pamplinae) alcsaládjá lett a csoportja, s a gyümölcsösök mellett a szántóföldi kultúrák kártevőivel, főleg a talajlakó kártevőkkel foglalkozott. Ezekhez a területekhez csatlakozott a növénykárosító atkák kártevőcsoportja, amelyek kutatásához Bognár professzor úr munkássága meghatározó lett hazai viszonylatban. Azt írja egy visszaemlékezésében, hogy az intézet hosszú távú szakmai élményeket, tudása elmélyülését s számos, az élete végéig tartó tisztelő barátságot is adott. Az Állattani Osztály légkörét, szellemét, munkamódszerét, a kölcsönös segítséget követendőnek tartotta napjainkban is, hiszen csak egy olyan szellemi műhelyben születhetnek igazi tudományos eredmények, ahol „egymás kezét soha nem engedték el”. Intézetbeli munkatársaira mindig szeretettel emlékezett, gyakran emlegette őket pl.: Nagy Barnabást, Reichart Gábort, Szalay-Marzso Lászlót, Ubrizsy Gábort, Vörös Józsefet, és természetesen Gusztáv bácsit, Szelényi Gusztávot.

Közben 1947-ben megházasodott, felesége Kávay Regina Éva tanítónő. Házasságuk 60. évfordulóját 2007-ben ünnepelték. Két gyermekük született: Éva (1948) növényvédelmi szakmérnök, Péter (1954) az Országos Mentőszolgálat vezető mentőtisztje. Két unokájuk, Ágnes (1981) tanítónő és boldog édesanya, és ifjabb Péter (1985) szintén az Országos Mentőszolgálat munkatársa.

1961-ben felkérést kapott a Kertészeti és Szőlészeti Főiskola Rovartani Tanszékének vezetésére, amit csak hosszas mérlegelés után vállalt el. Egyrészt nagyon jól érezte magát a Növényvédelmi Kutatóintézetben, másrészt vallásos világnézete miatt esetleges konfliktusoktól tartott. Munkája hamar megduplázódott, mert a Rovartani Tanszékét összevonták a Növénykörtani Tanszékkel. Reményei nem mindenben valósultak meg, mert a megtisztelő felkérés mögötti intézmények kollektívái inkább egy „komisz darázsfészekre” hasonlítottak. Az öröklött munkatársak olyan feszült légkört alakítottak ki, hogy a professzor úr, akkor még docens, hosszú időre kórházba került, amiben más egészségügyi problémák is szerepet játszottak. Felépülése után, mivel a nehézségek továbbra is fennálltak, tanszéki fegyelmi vizsgálatot kért. Az ezt követő áthelyezések megoldották a helyzetet, s az ez utáni közel 10 éves építkezés tette lehetővé a Növényvédelmi Tanszék feladat- és emberközpontú kialakítását.

2. ábra: Bognár Sándor dr. 2001-ben Debrecenben (Kövics György felvétele)

Figure 2: Dr. Sándor Bognár (2001, Debrecen) (Photo: György Kövics)

Ez az építkezés azonban annyi erőfeszítéssel járt (közben egy cikluson át (1963-1966) levelező-oktatási és továbbképzési rektorhelyettes is volt), hogy 1969-ben súlyos szívinfarktust kapott. Emiatt döntött úgy később, hogy 60. életéve betöltése után nyugalomba vonul. Így is történt, s azóta többször is leírta, hogy ezt döntését soha nem bánta meg.

Nyugalmazott egyetemi tanárként is rendszeresen dolgozott (1983-1987 között Kecskeméten a Szőlészeti és Borászati Kutató Intézetben volt tudományos tanácsadó), publikált, lektorált, konferenciákon adott elő. Örömmel írom, hogy ide, Debrecenbe mindig szívesen járt, és előadásaiival, hozzászólásaival emelte tanácskozásaink színvonalát.

Szakmai pályafutása során 1958-ban és 1961-ben egyetemi doktori címet (dr. agr. és dr. hort.), 1960-ban a mezőgazdasági tudományok kandidátusa fokozatot, 1979-ben, az MTA doktora címet vehette át.

Számos egyetemi jegyzet, tankönyv (pl. a nevezetes Bognár és Huzián: Növényvédelmi állattan; a szerkesztésében megjelent Kertészeti növényvédelem, majd a szívének oly kedves munka: „A magyar növényvédelem története a honfoglalástól 1980-ig”), növényvédelmi szakkönyvek, továbbá több mint 200 tudományos közlemény szerzője volt, amelyek magyar és külföldi folyóiratokban jelentek meg (pl. Bognár 1958, 1962, 1966, 1978, 1982, 1988, 1994, 1996; Bognár és Huzián 1974, 1979).

Szakmai közéleti tevékenysége szintén sokrétű volt: a Magyar Rovartani Társaság elnökévé választották egy ciklusra, később, 1997-től a Társaság örökös választmányi tagja; tiszteletbeli tagja a Magyar Biológiai Társaságnak, 1969-1973 között titkára a Magyar Tudományos Akadémia Növényvédelmi Bizottságának, majd 1999-től 2002-ig ugyanezen bizottság tiszteletbeli társelnöke.

Tudományos és tanító munkásságáért megkapta a Munka Érdemrend arany fokozatát, a Frivaldszky Imre Emlékérem ezüst (1976) és arany (1993) fokozatát, a Horváth Géza Emlékérmét (1983), Akadémiai Díjat (1995), a Szelényi Gusztáv Emlékérmét (1997), s 2002-ben a Szent István Tudományos Akadémia rendes tagja lett. Vasdiplomáját 2009-ben vehette át.

3. ábra: Bognár Sándor dr. előadás közben (Princzinger Gábor felvétele)

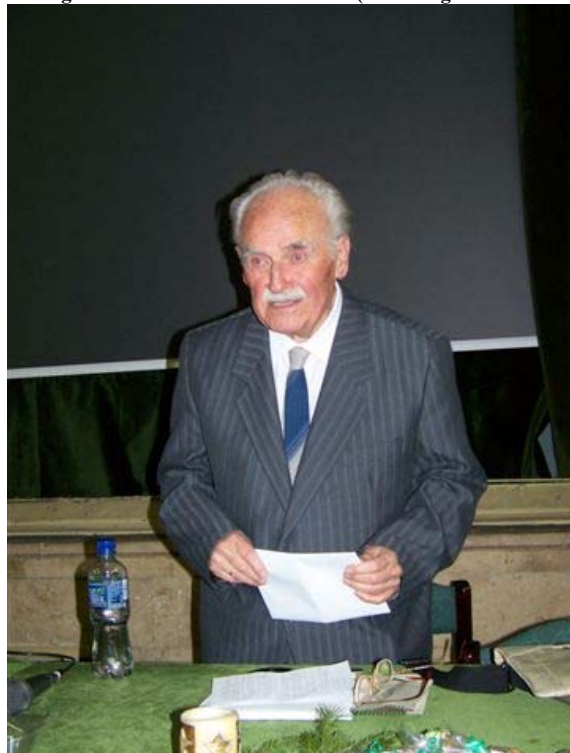

Figure 3: Dr. Sándor Bognár delivering a lecture (Photo: Gábor Princzinger)

Milyen üzenetet küldhetne Bognár professzor úr a mának? Nagyon hasonlót, ahhoz, amelyet Huzián tanár úr is küldött élete példájával. Az értékrend és az ember hozzáállása a választott hivatásához, a tevékenységéhez és mindennapi élete során a világ dolgaihoz a legfontosabb! Tisztetség, becsület, szorgalmas, elmélyült, hatékony munka, amelyhez nem elegendő a tehetség, hanem gondos felkészülés, tanulmányok és gyakorlás szükséges. Ki tudja, hová lettek? Hallani sem lehet róluk! A tudást és az igazi eredményeket nem lehet könyvekből kimásolni, vagy elektronikusan kívágni-beemelni, hanem keményen meg kell érte dolgozni. A munka pusztá ténye és mennyisége azonban nem elégséges, ami a meghatározó, az a minőség! Itt és most ez azt is jelenti, hogy a plágium nem érték, s az elégséges nem elégséges!

Az érték és minőség még nem maga a teljesség. Ami teljessé teheti az a HIT! Ezt legszebben Bognár professzor úr maga fogalmazta meg:

„Földi életem első 20 évében nehéz próbatételeken vergődtem át, de immár 63 éve boldog tisztos családi életet élhetek. Mindezt eléggé megköszönni nem lehet! Számtalanszor tapasztalhattam, hogy mindig azon az úton haladtam, amelyet Teremtő Atyánk kijelölt a számomra. Így nem véletlen, hogy immár a 90-ik évem küszöbén boldog és elégedett embernek tartom magam. Csak hálát mondhatok mindenért – a jó és nehéz napokért is.”

Mindenkinek azt kívánom, hogy élete alkonyán hálás szívvel elismételhesse ezeket!

Higgyünk a költőnek: „*Non si male nunc, et olim sic erit*” (Horatius) (Ha most rossz a sorsunk, nem lesz mindig így.)

KÖSZÖNETEK

Köszönetem fejezem ki dr. Princzinger Gábornak és dr. Kövics Györgynek az emlékirásban szereplő fényképeikért.

IRODALOM

- Bognár S. (1958): Ökológiai megfigyelések és védekezési kísérletek pattanóbogár-lárvákkal (Col. Elateridae) kapcsolatban. In: Isó I.: Kukoricatermesztési kísérletek 1953-1957. Akadémiai Kiadó, Budapest, p. 325-337.
- Bognár S. (1962): A rizs állati kártevői. In: Kállay K.: Rizs. Mezőgazdasági Kiadó Budapest, p. 196-218.
- Bognár S. (1966): A szőlő károsítói: Állati kártevők. In: Hegedűs Á. – Kozma P. – Németh M.: A szőlő. Magyarország kultúrflórája, 4, Akadémiai Kiadó, Budapest, p. 167-180.
- Bognár S. (1969): A zöldségfélék kártevői – Fontosabb dísz-, gyógy- és fű-szernövényeink gyakoribb kártevői. In: Ubrizsy G.: Növényvédelmi Enciklopédia II. kötet. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, pp. 56.
- Bognár S. (szerk.). (1978): Kertészeti Növényvédelem. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, pp. 393.
- Bognár S. (szerk.). (1982): Kertészek növényvédelmi zsebkönyve. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, pp. 622.
- Bognár S. (1988): Ízeltlábúak – Arthropoda. Rákók. In: Jermy T. és Balázs K. (szerk.) A növényvédelmi állattan kézikönyve. Akadémiai Kiadó, Budapest, p. 69-176.
- Bognár S. (1994): A magyar növényvédelem története a legrégebbi időktől napjainkig (1030-1980). Business Assistance. Kisalföldi Vállalkozásfejlesztés Alapítvány kiadványa, Mosonmagyaróvár, pp. 783.
- Bognár S. (1996): Atkák – Acariformes. In: Jermy T. és Balázs K.: A növényvédelmi állattan kézikönyve 6. Akadémiai Kiadó, Budapest, p.13-109.
- Bognár S. (2011): A bábaképző szülészetétől az egyetemi katedráig. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, pp. 105. [http://szit.katolikus.hu/feltoltes/Bognar%20Sandor\(1\).pdf](http://szit.katolikus.hu/feltoltes/Bognar%20Sandor(1).pdf)
- Bognár S. - Huzián L. (1974): Növényvédelmi állattan. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, pp. 395.
- Bognár S. - Huzián L. (1979): Növényvédelmi állattan. Második, átdolgozott, bővített kiadás. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, pp. 622.
- Huzián L. (1996): A Gödöllői Agrártudományi Egyetem Mezőgazdaságtudományi Kar Növényvédelmi Tanszék története (1920-1995). Bessenyei Kiadó, Nyíregyháza, pp. 247.